

In studentenstad Groningen is een op de zes gebouwen in het stadshart eigendom van de universiteit.

Stadsontwikkeling vereist er dan ook een goede samenwerking tussen academie en gemeente.

Die laatste laat zich qua ruimtelijke ordening van oudsher leiden door een Gronings-Italiaanse visie.

Groningse verbeeldingskracht

De binnenstadscampus als volwaardig onderdeel van de stad

Koen Schuiling

Gemeente Groningen

In een kamer op de eerste verdieping van het Groningse stadhuis hangt een manshoog schilderij van Anco Wigboldus (1900-1983). Wigboldus verwierf de bijnaam ‘de kastelenschilder’, omdat hij veel adellijke bezittingen in Duitsland schilderde vanuit een vogelperspectief. Ook maakte hij verschillende tekeningen van Groningse borgen. Voor het 150-jarig bestaan van de gemeente Groningen in 1969 kreeg hij de opdracht om een toekomstig stadsgezicht te schilderen. Op zijn *Vogelvluchtkaart Groningen* staan de Grote Markt en de Vismarkt, de twee markten die het centrum van de stad Groningen vormen.¹

Het is verleidelijk om met de kennis van nu meesmullend te grinniken om de kaart van Wigboldus, maar in zijn eigen tijd waren zijn toekomstverwachtingen eigenlijk helemaal niet zo gek. De schilder extrapoleerde slechts ontwikkelingen die al aan de gang waren. Zijn toekomstig Groningen is namelijk helemaal ingericht op auto's en ander gemotoriseerd verkeer. De twee grote pleinen zijn omgeven door gebouwen, parkeerplaatsen, en doorgaande wegen. We zien veel auto's en bussen. Het is een schilderij waarop asfalt, stenen en blik het beeld bepalen. Bomen, voetgangers en fietsers zijn nauwelijks te zien.

Die ontwikkeling heeft in Groningen – gelukkig – nooit plaatsgevonden. Dit jaar, ruim vijftig jaar nadat Wigboldus zijn vogelvluchtkaart schilderde, is de hernieuwde Grote Markt geopend. Auto's en bussen zijn niet meer welkom op en rond de markten. Op de Grote Markt staan bomen, er zijn waterpartijen en er is volop ruimte voor voetgangers en

fietsers. Het is een stad geworden waar klinkers, bomen en vooral mensen het beeld bepalen. En dat komt mede door dat schilderij van Wigboldus.

Toekomst afgewend

In 1970 trad de toen nog maar 24-jarige Max van den Berg aan als wethouder. Hij zag het schilderij hangen en beseftte dat hij deze geschilderde toekomst koste wat het kost moest zien te voorkomen. Hij kwam daarop met het Verkeers-circulatieplan, waarbij auto's niet door de binnenstad mochten, maar de ring op moesten. Een enorme parkeerplaats in het centrum werd een wandelgebied. Van den Berg kreeg niet direct de handen op elkaar voor zijn ingrepen: andere grote steden waren op dat moment juist bezig om singels

Asfalt en blik bepalen

het beeld. Bomen,

voetgangers en fietsers

zijn nauwelijks te zien

Vastgoedmanagement

te dempen en snelwegen door de stad aan te leggen, om die maar bereikbaarder te maken voor auto's. Achteraf kunnen we zeggen dat Van den Berg zijn tijd ver vooruit was, paradoxaal genoeg door de toekomst juist af te wenden.

De opvolger van Van den Berg, Ypke Gietema, introduceerde daarna het idee van een compacte stad, de opmaat naar de '15-minutenstad' waarbij alle belangrijke functies in de stad binnen een kwartier te bereiken moeten zijn via het openbaar vervoer, met de fiets of lopend. De eigenzinnige Gietema verzette zich bovendien tegen de trend om grote gebouwen naar bedrijventerreinen en campussen te verplaatsen. In plaats daarvan zette hij zich in om de universiteit en het ziekenhuis in de stad te houden, en te investeren in voorzieningen in het centrum.

De besluiten van deze twee bestuurders hebben ontegenzeggelijk bijgedragen aan hoe de stad er nu uitziet en beweegt, want als de universiteit en het ziekenhuis buiten het centrum waren geplaatst, hadden er veel eerder veel meer studenten op de campus gewoond en was de infrastructuur van de stad daarop afgestemd geweest. Hun besluiten hebben bovendien niet alleen bijgedragen aan hoe Groningen er nu uitziet, maar ook aan hoe we de stad nog steeds verder willen ontwikkelen.

Dit waren niet zomaar bevestigingen van individuele bestuurders. Aan deze stadsontwikkeling ligt een fundamentele idee ten grondslag. Een idee dat in grote mate nog steeds bepaalt hoe wij in Groningen onze gemeente en in het bijzonder onze stad ontwikkelen.

Mooi compliment

Een Duitse mevrouw zei ooit eens in een interview dat Groningers lijken op hun kerken: 'Van buitenaf zien ze er klein en onopvallend uit. Maar als je binnenkomt en ze beter leert kennen, besef je wat een schoonheden het zijn.' Een mooi compliment, dat we ons graag laten aanleunen; maar als het gaat om onze visie op de openbare ruimte, beroepen we ons op een heel andere, minder calvinistische traditie.

Groningse architecten en bestuurders vonden elkaar in de jaren tachtig in het idee dat de stad een samenhangend stelsel is van openbare ruimten. Dit idee is ontleend aan de beroemde plattegrond van Nollí. In 1748 tekende de Italiaanse architect Giambattista Nollí een plattegrond van Rome, waarbij hij openbare gebouwen, zoals kerken, weergaf als verlengstuk van de straat. Gebouwen vormen in deze gedachtegang een onlosmakelijk onderdeel van de stad en zijn geen opzichzelfstaande architectonische hoogstandjes. Dat er andere stromingen zijn, valt in vele steden te aanschouwen, waar fraaie gebouwen soms wel los lijken te staan van de wereld eromheen.

Deze Gronings-Italiaanse visie is tot op de dag van vandaag het uitgangspunt voor de ruimtelijke ordening van onze stad. En het is ongetwijfeld ook een van de redenen waarom

Italiaanse architecten markante, herkenbare gebouwen in Groningen hebben neergezet, die we toch beschouwen als typisch Gronings, zoals het Groninger Museum, het Waagstraatcomplex en de Kunstwerf. Gebouwen die niet op zichzelf staan, maar bepalend zijn voor de openbare ruimte eromheen – en die vaak ook die ruimte blijvend hebben veranderd.

'Morsdode plek'

En dan volgen nu – want u zult zich zo langzamerhand afvragen waar het onderwijsvastgoed blijft – enkele citaten van architecten en een professor in de geschiedenis en theorie van architectuur en stedenbouw, uit een recent artikel in het *Dagblad van het Noorden*² over het Harmoniecomplex van de Rijksuniversiteit Groningen, in het centrum van de stad. Voor uw beeld: ongeveer een op de zes gebouwen in het stadshart is van de universiteit, en in de hele stad bezit de instelling ongeveer 400.000 vierkante meter.

'De gebouwen van de Rijksuniversiteit in het centrum van Groningen vormen een in zichzelf gekeerd deel van de binnenstad'

'Een in steen gestold minderwaardigheidscomplex'

'Wat je hier ziet zijn vertrekken die alleen geschikt zijn voor het houden van slechtnieuwsgesprekken'

'Het (...) is een morsdode plek. Een afgrijselijk gebouw. Het is één grote aansporing om iets te doen. Dit kan echt niet meer'

In hetzelfde artikel staat ook een fraaie anekdote: de stadsbouwmeester van Groningen legde enige tijd geleden enkele 'troosteloze foto's' van het universiteitscomplex op tafel bij de toenmalige rector magnificus, om haar ervan te overtuigen dat dit anders moest. En dat werkte, want ook de bestuurders van de universiteit zagen dat zo'n stenen klomp het gebied niet ten goede komt. Met Wigboldus en Van den Berg in gedachten is het verleidelijk om Mark Twain aan te halen, die ooit zei dat de geschiedenis zich niet herhaalt, maar soms wel rijmt. Ook nu zijn het weer beelden die ons doen realiseren dat we willen dat de toekomst er anders uitziet. En de kunst om de potentie van het gebied te zien

'Een afgrijselijk gebouw.

Één grote aansporing

om iets te doen.

Dit kan echt niet meer'

De kunst om de potentie

van het gebied te zien

vraagt wederom eenzelfde soort verbeeldingskracht

vraagt wederom eenzelfde soort verbeeldingskracht als de Groningse bestuurders in de jaren zeventig en tachtig aan de dag wisten te leggen.

Anders dan toen is dit keer niet de overheid als eerste aan zet, maar de universiteit. Die heeft het bestuur opdracht gegeven om plannen te maken om vastgoed af te stoten en te verduurzamen. Voor ons als gemeente is het belangrijk om het bestaande vastgoed van de universiteit in overeenstemming te brengen met de Gronings-Italiaanse ontwerpprincipes en het dus onderdeel van de stad te maken. Als we erin slagen om samen die 'stenen klomp' te transformeren tot een gebied dat echt onderdeel is van de stad, maken we het daarmee ook bereikbaar en toegankelijk voor onze inwoners.

Dit gaat natuurlijk niet vanzelf, en het vereist goede afspraken. Daarom gaan we een samenwerkingsovereenkomst sluiten met als doel het versteende deel van de binnenstad groener en publieksvriendelijker te maken. We werken aan een plan om tot een nieuwe binnenstadscampus te komen, waar niet alleen onderwijs en onderzoek een plek krijgen, maar waar ook wonen en winkelen mogelijk zijn. Wat nu gesloten is, willen we vervangen door open ruimten die voor bezoekers toegankelijk zijn. De eeuwenoude gebouwen willen we behouden; die hebben vaak grote cultuurhistorische waarde en zijn in de herinneringen van zoveel passanten gegrift.

Het lijkt allemaal vrij vanzelfsprekend om deze kant op te gaan, maar dat is het niet altijd geweest. Lange tijd – en dat geldt niet alleen voor Groningen – waren universiteiten naar binnen gekeerd: gericht op het eigen vastgoed, het faciliteren van de eigen primaire processen, en minder op de omgeving. De laatste jaren is er, aangemoedigd door politieke en maatschappelijke trends, op alle terreinen een beweging naar buiten toe in gang gezet. Of het nu gaat om het toepasbaar maken van wetenschappelijke kennis, het deelnemen aan het publieke debat, het prioriteren van maatschappelijke problemen in onderwijs en onderzoek: in alle opzichten zijn universiteiten op zoek naar meer verbinding met de wereld om zich heen. Dat is wat mij betreft een heel goede ontwikkeling, want de universiteit is in onze stad

een onmisbare partner bij talloze onderwerpen die direct betrekking hebben op de manier waarop onze stad zich kan en zal ontwikkelen.

Veranderde woonwensen

Met betrekking tot die toekomst wil ik reflecteren op twee onderwerpen die we samen met de verschillende onderwijsinstellingen in Groningen aanpakken. Dat gaat om studentenhuisvesting en het Masterplan Campussen.

Jongeren en studenten vormen een groot deel van de Groningse bevolking, ongeveer een op de drie inwoners is tussen de achttien en dertig jaar. Het gaat om zo'n zeventigduizend jongeren; een groot deel van hen studeert aan de Rijksuniversiteit Groningen of de Hanzehogeschool. Dit maakt Groningen tot de jongste stad van Nederland. Zo'n jonge bevolking brengt specifieke vragen met zich mee, op talloze beleidsterreinen, maar zeker ook als het gaat om wonen en leefbaarheid. Zo is er ook voor studenten sprake van krapte op de woningmarkt, terwijl de woonwensen de laatste jaren ook zijn veranderd. Studenten willen steeds vaker een eigen badkamer en een eigen keuken. Maar de druk op de woningmarkt is hoog en er zijn ook veel andere doelgroepen die aanspraak maken op juist dat soort woonvormen, zoals vluchtelingen, ex-gedetineerden en mensen die begeleid wonen.

Tegelijkertijd zien we dat in sommige wijken in Groningen veel meer studenten wonen dan in andere. Dat brengt niet alleen druk op de woningmarkt met zich mee, maar zorgt ook voor wrijving: geluidsoverlast, verrommeling door het lukraak parkeren van fietsen ('barrels' is misschien een beter woord), maar ook een gebrekkige betrokkenheid bij de straat of buurt en een hoge doorloopsnelheid van bewoners. Deze druk op de leefbaarheid is bovendien toegenomen sinds de coronapandemie.

Ik heb daarbij als burgemeester ook zorgen om de studenten zelf. Ik zie dat ze steeds jonger, steeds vaker en steeds meer drugs gebruiken. Dat is in de eerste plaats gevaarlijk voor henzelf en voor hun gezondheid op lange termijn.

De druk op de leefbaarheid is

toegenomen sinds

de coronapandemie

Vastgoedmanagement

Maar wat ze vaak niet doorhebben, is dat ze daarmee ook de onderwereld financieren. Criminelen proberen vervolgens weer hun geld wit te wassen via investeringen in vastgoed, dat ze, jawel, verhuren aan studenten. Dat deze sujetten doorgaans niet de beste huisbazen zijn, behoeft geen toelichting.

De onderwijsinstellingen en de gemeente zijn onder meer daarom gezamenlijk een project begonnen om het welzijn van studenten in Groningen te verbeteren. Middelengebruik en de gevolgen daarvan voor de gebruiker én de samenleving spelen daarbij een belangrijke rol.

Een soort dorp

Ook al loopt het studentenaantal de komende jaren waarschijnlijk terug, alle betrokken partijen in Groningen realiseren zich dat we op het gebied van wonen wat te doen hebben als we een aantrekkelijke onderwijsstad willen blijven. Dankzij projecten als BouwJong! en Campus Groningen zijn de laatste jaren meer dan zesduizend eenheden toegevoegd. En nog steeds is dat niet genoeg. Een van de manieren om te zorgen voor meer woonruimte voor studenten, zonder de druk op de wijken te laten toenemen, is te bouwen op de Campus Groningen, aan de rand van de stad. Hier zullen zo'n duizend tot vijftienhonderd plekken komen, in eerste instantie voor met name internationale studenten. Inmiddels zijn in juli 2024 de eerste vierhonderd eenheden geopend. Er is een soort dorp ontstaan, met een prachtig middenterrein waar studenten elkaar kunnen ontmoeten. Het is de opmaat naar uiteindelijk permanente bewoning.

We leggen daarvoor ook snelle fietspaden aan, zodat je als student op de fiets binnen een kwartier in het centrum bent. Het is misschien verleidelijk om bij het bouwen snelheid voor schoonheid te laten gaan, maar we willen ook op de campus goede architectuur. Dat past bij onze visie en zorgt ervoor dat de campus een aantrekkelijk verblijfsgebied is.

Een belangrijke reden waarom we erin slagen om in dit dossier samen op te trekken met andere partijen – wat

**Het is verleidelijk
om bij het bouwen**

snelheid voor schoonheid

te laten gaan

**Campussen zijn niet
langer alleen verbonden
aan plekken waar
onderzoekers zitten**

niet wil zeggen dat we het altijd eens zijn, of dezelfde belangen hebben – is dat we al meer dan tien jaar geleden constateerden dat de opgaven in onze stad vroegen om een betere en structurelere samenwerking. Daarom besloten de gemeente, de universiteit en de hogeschool samen te werken in het Akkoord van Groningen. Inmiddels zijn ook de regionale opleidingscentra (roc's) en de provincie toegetreten tot dit akkoord, dat zich nu in bredere zin richt op het ontwikkelen van Groningen als aantrekkelijke, innovatieve metropoolregio.

Tegelijkertijd hebben de onderwijsinstellingen in Noord-Nederland, op initiatief van de Groningse universiteit, hun krachten gebundeld in de Universiteit van het Noorden. Dit is een regionaal samenwerkingsverband tussen de universiteit, de hogescholen, het Universitair Medisch Centrum Groningen en het middelbaar beroepsonderwijs in de provincies Groningen, Friesland en Drenthe.

Deze partijen zijn ook betrokken bij het Masterplan Campussen³. Dit plan, dat in zekere zin al in embryonale fase aanwezig was in verschillende organisaties, kreeg een impuls dankzij de Strategische Toekomstagenda Groningen; die was opgesteld naar aanleiding van de parlementaire enquête naar de gaswinning in Groningen. Deze agenda moet de provincie Groningen de komende dertig jaar zodanig ontwikkelen dat ze op belangrijke indicatoren, zoals inkomen en gezondheid, niet onderdoet voor de rest van het land.

Belangrijke motor

Een van de pijlers uit het Masterplan Campussen is het versterken van het Noord-Nederlandse kennis- en innovatie-ecosysteem. En hoewel de focus ligt op Groningen en Noord-Drenthe, beperkt het zich niet tot die regio's. Zoals de naam al doet vermoeden, staan campussen centraal in het masterplan. Deze locaties zijn essentieel voor een sterk kennis- en innovatie-ecosysteem; ze zijn een belangrijke motor voor toekomstbestendige regionale ontwikkeling. Dat houdt in het bijzonder in dat de fysieke campussen op die plekken komen waar bedrijvigheid, kennis,

Vastgoedmanagement

talent, kapitaal of faciliteiten zijn die kunnen zorgen voor het slagen van het inhoudelijke doel van een campuslocatie.

Een campus is dan een plaats, zo citeer ik het plan, waar 'bedrijven en kennisinstellingen elkaar vinden om samen te werken aan innovaties, kennisontwikkeling en de realisatie van gezamenlijke faciliteiten en werkplaatsen. Met in het hart een organisatorische infrastructuur om de programmering, locaties, kennisinstellingen (universiteit, hoger beroepsonderwijs, middelbaar beroepsonderwijs) en bedrijven te verbinden.'

De inhoudelijke agenda hiervoor komt vanuit de Universiteit van het Noorden, samen met de overheden en het bedrijfsleven. Zowel publieke als private partijen zijn erbij aangesloten. De samenwerking betreft natuurlijk niet lukraak elk onderwerp dat zich aandient, maar bouwt voort op de thema's waarop al baanbrekend werk heeft plaatsgevonden: energie, gezondheid en digitalisering.

En waar in het verleden de verleiding groot was om campussen rond universitaire onderzoekscentra te bouwen, wat gezien de omstandigheden vaak ook logisch was, zien we dat door de koppeling met het hoger en middelbaar beroepsonderwijs juist de verbinding met de praktijk tot stand komt. Daardoor zijn campussen niet langer alleen verbonden aan plekken waar onderzoekers zitten, maar juist ook aan die waar bedrijven, instellingen of inwoners zich organiseren rond een onderwerp.

Dat betekent bijvoorbeeld dat er een ICT-campus komt in de oude tabaksfabriekshallen van Niemeyer in de stad, omdat daar de ICT-sector sterk is. In Stadskanaal komt er een campus voor de circulaire maakindustrie, en in de gemeente Eemsdelta komt een campus waar de samenwerking met de Eemshaven de drijvende kracht is.

Verbeelding aanwakkeren

Net als bij de ontwikkeling van de binnenstad en de vraagstukken rondom studentenhuisvesting zijn dit niet alleen maar taaie beleidsvraagstukken. In al deze dossiers is ook de nodige verbeeldingskracht nodig: een die niet alleen

mooie vergezichten schetst, maar die ook de verschillende partijen met al hun verschillende belangen aanspreekt. Die manier van samen de toekomst verbeelden is allerminst vanzelfsprekend. De betrokken organisaties zijn er ook niet van nature goed in: om allerlei – en vaak goede – redenen voeren in de eerste plaats vaak 'blauwe', bureaucratische, procesgerichte systemen in deze organisaties de boventoon. En de belangen zijn te groot om het aan het toeval of de grillen van een individuele creatieve geest over te laten. Toch laten Wigboldus en de stadsbouwmeester zien dat er wel manieren zijn om die verbeelding aan te wakkeren. Door het (onbewust) schetsen van een doembeeld, of door iemand te confronteren met wat niet direct zichtbaar is.

Tegelijkertijd is het zoals zo vaak makkelijker om 'tegen' te zijn dan om te bedenken hoe het dan wel kan. Hierbij speelt het in Groningen zonder meer mee dat er zo veel organisaties betrokken zijn bij de vormgeving van onze toekomst. En ja, al die belangen en al die meningen zijn soms lastig. Bestuurlijke drukte ligt altijd op de loer. Maar het zorgt er ook voor dat we komen tot verschillende perspectieven op de toekomst, dat er mensen zijn die de hoofdlijnen kunnen schetsen, dat er mensen zijn die letten op de details en dat er mensen zijn die de boel inkleuren.

Deze wijze van gezamenlijk verbeelden heeft Groningen altijd het meeste gebracht – soms tegen de tijdsgeest of de communis opinio in. De opgaven die wij als stad, als overheid en als onderwijsinstellingen hebben te adresseren, doen een beroep op ons om in de Gronings-Italiaanse traditie van het ontwikkelen van de stad die verbeelding ook nu weer te laten spreken.

Koen Schuiling

is burgemeester van Groningen

Noten

- 1 Het schilderij is te zien op www.kunstpuntgroningen.nl/kunst-op-locatie/stadhuiscollectie/vogelvluchtkaat-groningen
- 2 dvh.nl/groningen/stad/RUG-krimpt-in-binnenstad-Groningen-29019478.html
- 3 [Gemeenteraad.groningen.nl/Documenten/Bijlage-1-Masterplan-Campussen-en-Ontwikkelvisie-Campus-Zernike-Groningen.pdf](http://gemeenteraad.groningen.nl/Documenten/Bijlage-1-Masterplan-Campussen-en-Ontwikkelvisie-Campus-Zernike-Groningen.pdf)

En de belangen

zijn te groot om

het aan het toeval

over te laten